

י. ד. ברקוביץ בן שבעים וחמש

י. ד. ברקוביץ
תמונת־שמן מאת
שמואל לם

שלום קרמר

י. ד. ברקוביץ בסיפוריו הקצרים

א

ברקוביץ הוא שביסס את הסיפור הריאליסטי בספרותנו — לסיפור הקצר אנו מתכור נים — כמתכונתו וכצביונו באירופה. סיפורו של מנדלי היה משהו מיוחד במינו, ואין המתכונות של אירופה חלות עליו כדיוקן. הסגנון שקבע מנדלי בפרוזה הסיפורית שלנו ריאליסטי הוא, אבל סיפורו כשלמות אחת אינו עשוי לשמש דוגמה ומופת לסיפור ריאליסטי. ולא משום שבסיפוריו עדיין העלילה פיקטיבית במידה מרובה — ולא ב„סוסתי“ וב„מסעות בנימין השלישי“ בלבד אלא גם ב„ספר הקבצנים“ ו„בעמק הבכא“ — אלא משום שאין בהם אותו הרכב פרופורציונאלי של גורמים ויסודות המקובל בסיפור הריאליסטי בנוסחו האירופי. ואילו שלום עליכם, עדיין נשאר בתחום הספרות העממית; העם מדבר מתוך גרונו יותר ממה שמקובל בספרות, שהאינדיבידואליות של היוצר היא סימנה המובהק. ברקוביץ, הוא הראשון—או בין הראשונים, קשה כאן לקבוע בדיוק גבולות כרונוולר גיים — שעיצב ושכלל את הסיפור הריאליסטי האמנותי, שדרכו דרך המלך בספרות העולם, שהוא כלחם־חוק לקורא המערבי, עם שהוא נותן לו אותו משקל ציורי ואותו משקל פסיכר לוגי ואותה קומפוזיציה, שיש לסיפור הריאליסטי האמנותי באירופה. אכן כמנדלי וכשלום עליכם נצמד גם הוא אל ההווי היהודי, ובעיקר אל ההווי היהודי שבעיירה הקטנה, ובסיפוריו כלל תמונות־תמונות של תיים; אך הכביד יותר את משקלם

הפסיכולוגי, והגיע לאינדיבידואליזציה גדולה יותר של גיבוריו. הללו שוב אינם נציגים טיפוסיים טהורים של מעמד וחברה ואופי אישי ולאומי, כטיפוסיהם של מנדלי ושלום עליכם, אבל — נכון הדבר! — גם דמויות אינדיבידואליות גמורות, החיות בזכות ייחודן — אינם, אלא חלק האינדיבידואלי שבהם כחלק הטיפוסי. ואפשר לומר, שגם דמויות-ביניים אלה הם סימן לסיפור הריאליסטי הקלאסי. הוא גם יישר את הסגנון והקציע אותו הקצעה ספרותית, שהתחיל לכנות כל דבר וכל תואר וכל פעולה בשם המדויק: לא שטף של דיבור עממי ולא תפארת של ביטוי מקורי, אלא דיוק קפדני בתיאור העולם אשר לפניו. וביותר ניכרת התקדמות בחכמת ההרכבה של הגורמים והיסודות בסיפור ובכל הטכניקה של הכתיבה: הכל מיושר יותר, מכוון יותר, מאומן יותר.

בחר ברקוביץ בדרך המסורת של הסיפור, בדרך ההעלאה האובייקטיבית של המציאות. הוא לא נתפס לחדושים שנעשו בסיפור העולמי בתחילת המאה העשרים, שמצאו להם תומכים בסיפור העברי באישים מספרים, כגון גנסין, ברנר ושופמן. הללו יסודם עקירת המציאות הסיפורית מן התפיסה האובייקטיבית ותזוזה לקראת סובייקטיביותה של העולם החיצון, כלומר אין המספר רואה עצמו דן יחידי ויודע הכל, העובר מדמות לדמות בקלות יתרה, וכל אחת היא כעין מרכז בפני עצמו, אלא מתאר את העולם כמידת קליטתו של גיבור אחד, הרואה והמרגיש את העולם כבבואה של נשמתו האחת. לא כן ברקוביץ שהמשיך ללכת בדרך הסיפור האובייקטיבי, לא התבושש כלל להיות דור שני למספרים העבריים, הקלאסיים ולהוסיף מדמויותיו לשתי הגאלריות של דמויות שהציבו מנדלי ושלום עליכם.

ב

הפרוזה הסיפורית של ברקוביץ — פרוזה בריאה, שקולה, מעוינת — בנויה על הסתכלות של ממש ללא נופך של התחכמות ספרותית: כגודל ההשקעה בהסתכלות — גדול ההישג. בפרוזה שלו הוא מפגין גישה מיושרת אל החיים, השקפה בהירה וצלולה, בינת לב ונשמת אמן להרכיב את החוץ ואת החוץ כדי הרכבה שלמה בלי מגרעת ובלי יתרת. הסתכלות זו ניכרת במסירתו את המציאות כדיוקה המוחשי. כשהוא מתאר פעולה מסוימת, לא יצא ידי חובתו אלא אם כן העמיד אותנו על עשייתה כדיוקה, ולא עוד אלא מסר לנו אותה בהתרשמותה הכוללת לעינינו ולעינינו. וגם תיאורי הנוף והשינויים האקלימיים גמסרים כדיוקים המוחשי. עונה עונה על שמייה, על צמחייתה, על אווירה, על חומה ועל צביונה: רחש האביב, מלאות הקיץ, כמישת הסתיו וגבורת החורף — הכל מוצא לו את ביטויו הנאמן, הברור והמוחשי. רחשי בני-אדם הוא מוסר לא רק כהויותם הפיסית וכתגובתם הנפשית החיצונית אלא על רקע האווירה והלך הנפש הכללי; ראה, למשל, את אווירת הבית ואת אווירת הכפר ביום קיץ להט בסיפור „מאריאשקה“.

כל סיפור — ואנו בסיפוריו השלמים מדברים — הוא חטיבת חיים הראויה להתכבד, לא מעשה דמיון ומלאכת חיטוט אלא תמונה של חיים ועלילת נפש ריאלית ביותר, אותנטית ביותר. אבל לא סתם תמונה של חיים, משהו מוזר ומשונה, נבדל וניפלה, אלא החיים בתמציתם, בעיקרם, בורמם, החיים בעצם הויותם על אבני הנגף שבהם, על מאבקהם ולבטיהם. לא הארעי, המקרי, החולף, אלא היסודי, הצומח מן השיתין, הריאלי ממש. ברקוביץ רואה את האדם על חיצוניותו ועל פנימיותו, אבל הוא מעלה מתוך ראייה כפולה זו את הקווים העיקריים האפייניים, המהותיים — לייחודה של הדמות ולהארת הסיטואציה, הסיפור „מלפפונים“ הוא לא תמונה אותנטית של החיים בלבד, אלא גם פרי תמציתם, בתוספת הצביון הרוחני-הנפשי שלהם: כמה צער ועקת נפש!

ההווה נתפסת במשותה על פרטיה הוויזואליים והאקוסטיים האפייניים, המאשרים אותה מבחינה אמנותית. הריהי עומדת או זורמת ובדין לתפוס אותה, להקרישה, להנציחה, להביאה לתחושתו של הקורא — ודיו לקורא בפרט אחד המחזיק אותה: „ושוב נשמע משם קול נפילתם של תפוחי אדמה אל תוך סיר המים“ או „תרנגול שפרש לפינת הגדר הדרחיה של גן השכן, והרי הוא עומד שם על רגל אחת, מרעיד בתוך נוצותיו המנופחות, הירקקות-האדומות“ (שתי המובאות „פרא אדם“).

כל זה ניתן בקנה־מידה של ריאליזם קפדני: החיים כמו שהם, בלא סרק וכחל, בלא פרכוס — ונטולי חן. אכן יש שאתה מבקש לך קצת אידיאליזם, קצת אמונה ותקווה, קצת התגשמות של משאלות — ומבוקשך לא ניתן לך. סגר ברקוביץ על רוב גיבוריו את העולם, זעם החיים ניבט מפניהם — ואין רווחה. הוא מתח קו של ריאליזם קפדני עד סופו, עד שיש בו לפרקים כדי מחנק לנפש. אפרורית החיים בהוויתם ולא זהרם בהיספחם אל השינוי: הריאלי ולא האידיאלי. הכל אחוז בצבת הממשות, ההסכמה עם הקיים ואזלת היד של הגיבורים לשנות את מצבם. תמונות של מציאות קודרת, שכל נסיון לברוח ממנה נידון מלכתחילה לכשלון. כמה מסיפוריו אלה משרים עליך רוח דכאון ואינם מפרקים את המתוחות שבנפש. כגון הסיפור „בן זכר“, הוא הסיפור שהקפיץ את רוגזו של מנדלי סבא, כפי שברקור ביץ עצמו סיפר לנו ב„ראשונים כבני אדם“ — על עצם המוטיב שבו: כעסו של אַכסטרן על אביו שלעת זיקנתו הביא ילד תשיעי למשפחה עניה. ואכן כל אותו סיפור, האומר כולו בגרות אמנותית (כתבי ברקוביץ בשנות העשרים הראשונות לחייו) — משרה עליך רוח נכאים, ועד הסוף אין הלב משתחרר ממועקת־כבדו. רוח נכאים זאת נסוכה על כמה מסיפוריו, ריו, המכובשים והמגובשים להפליא.

את הישגיו הגדולים ביותר קוצר ברקוביץ, לדעתי, בסיפורים שבהם התמונות הריאליט המדכאה של החיים מקבלת גם יסודות דראמאטיים של מאבקים אידיאיים ונפשיים. עם שהוא סופר אפי מובהק, וסיפוריו הקצרים חסרים את היסוד העלילתי המפותח, ידע ברקוביץ למצוא את הצמתים הדראמאטיים בחיי ישראל בגולה, צמתים העומדים במרכזם של החיים, נובעים מעצם מהותם, ולא מתוך סיטואציה מיוחדת, שנגרמה עליידי מתקל של גורמים. ואני מתכוון לכל לראש לסיפור כגון „תלוש“, והוא סיפורו של רופא יהודי שנת לש מסביבתו, סביבת עניים מרודים, טיפס ועלה בגרם המעלות של ההצלחה האישית — הוא מבקש לו דרך לחזור אל אחיו העניים ולהצטרף אליהם בנפשו. ברקוביץ תיאר להפליא, בחרט פסיכולוגי דק ועדין, את מצבו הנפשי המורכב והמסובך של הרופא בחזרו לשם פראקטיקה רפואית, אל עיירת מולדתו, אשר מאשפתותיה התרומם והריהו נכנס קודם כל למעמד העשירים הזעיר־בורגניים. לבו נקרע לגזרים בין עשירי העיר, שלפתחם הוא משכים ואחר בנותיהם הוא מחזר, ובין חוליו מבני עמו ומבני משפחתו, שאליהם הוא שייך לפי מוצאו ולפי המישקעים שבנפשו. חסר־אונים הוא לבחור לו באחד משני העולמות, והוא מושך את עגלת חייו ברפיון־ידיים, במחשבה טרודה ובלב נבוך. את המצבים הפסיכולוגיים העדינים ביותר ידע ברקוביץ לצייר בכמה וכמה תגובות חיצוניות של הרופא, תנועת־יד והעויה, דחיפה פנימית ובליתמה.

הסיפור הנסוך קדרות בתחילתו, מתהה אותך לאט־לאט בתוגתו האנושית ומפעים את לבך במאבקו הנפשי הפנימי. וכשנגדשה סאת היסורים, לבך נצבט בכאב ולא נשאר לך אלא להזיל דמעה בגבור התרגשותך בסופו של סיפור. הרופא בבית אחיו העני, שחלה בדלקת הריאות, היחס המסובך של בני־משפחתו אליו, מותו של האח, קינתה של הדודה — ועדיין לבו של הרופא יבש. לבסוף הצליח ד"ר וויניק (זה שמו של הרופא) להרוס את המחיצות שחצצו בינו לבין משפחתו, וזרם דמעות נזל מעיניו. התקרבותו הקלה אל אחיו הבכור השתקו, משראה „דמעה כבדה זוחלת מחטמו ונושרת אל זקנו“ — הוא שהמס את לבו הצרור.

„הדוקטור וויניק בכה כתינוק, בוכה ומפסיק, מקשיב להמית לבו, וחוזר ובוכה מתוך יאוש מוסיף והולך. הוא הרגיש, לבשתו, כי בכיו הוא בכי עלוב, לא יפה. מתוך חולשה הדעת ורפיון ידיים, מין ויודי וקינה בסתר של בודד ועוזב בחיים, של נידח ונבוך, שעקר עצמו ממקום גידולו הטבעי, מעולם שהיה כולו שלו, הלך לבקש שדות זרים להכות בהם שורש ונתעה בתוהו לא־דרך. עכשיו חזר בבושת פנים אל אחיו העניים. דואה הוא שוב את ענייתם ואת שפלותם המעוררת בו, כאז כן עתה, שממון וזוועה, אולם על־כרחו הוא מזדה בפני עצמו, כי גם הוא אחד מהם, כי גם מן המלחמה, כי ידיו רפו וכמוהם חדל־אונים הוא להיאבק“...

(כתבי י. ד. ברקוביץ, כרך ראשון, הוצ' „דביר“, תל־אביב, תשי"ט, עמ' מ"ה).

סיפור זה הריהו מעשה חושב, שיש בו גם ערכים אידיאיים נעלים, ונבצר ממני להביק, איך לא מצא לו (וסיפורים דומים לו, כגון „פרא ארם“, „כרת“ ועוד) מהלכים בין כתלי בית הספר העברי, שאין כמותו להנות ולהאציל את נפשו של אדם צעיר, למורינו ולמחנכינו פתרונים!

ג

זכרנו את הקדרות בסיפוריו של ברקוביץ, אבל היא לא חלקה, חלק המספר האמן שבו, על-כל-פנים היא לא חלקו בלבד, אלא חלק המציאות היהודית בגולת מזרח אירופה על סף המאה העשרים. זוהי קדרותה של הגולה עצמה שהגיעה אל בין המצרים ולא ידעה מוצא. חיי ישראל בגולה מחשיכים והולכים, נאטמים והולכים, וסופם מי ישרום. את סופם המר הנמנהר אנו יודעים: שואת יהדות אירופה!

ברקוביץ העלה בסיפוריו הראשונים את כל הצער והעלבון בחיי היהודים בעיירה הקטנה, שפרצה גדרה מדורי דורות ולכלל חיים חדשים לא הגיעה, דרכי ישראל אבלות, פחד ומגור מסביב, המצוקה הכלכלית מכבידה והולכת, יהודים בורחים מאימת הפורעים, פליטים מבקשים לחם, ההגירה מפרידה בין אבות לבנים, ובבית רוחות רעים משתוללים — ואין טעם לסבל ואין תקווה לשינוי. אכן כמה מסיפוריו מעלים צער ועלבון שהם חלק החיים עצמם: ריבה שמלאו שנותיה ולא נישאה לאיש („מלפפונים“), בת שחזרה מן העיר וכריסה בין שיניה ולא ידוע ממי נתעברה („נכר“), אבל על רקע הקררות הכללית, המצוקה הכלכלית ואזלת היד — האסונות הללו לובשים צורה מפלצתית, והם טובעים בחיים את חותם הטראגיות שאין ממנה מוצא. החיים עצמם הם מחאה חריפה נגדם: אותה מרידות, אותה מועקה שבלב, אותו זעם מאופק אינם אלא מברשים את הקץ אשר יקץ על עולם קודר זה.

כל הנסיגות להעלות חיים אלה, לתקן אותם, לשפרם — עולים בתוהו. לא המהפכה ולא ההגירה יעלו ארוכה להם. החיים הללו טראגיים בעצם שרשם, כחיי קיבוץ אנשים שקיפח כל עמדותיו בתנאים החדשים של המציאות וכחיי אנוש סתם שהם קצרי ימים סבוכי בעיות ומלאי רוגז. ברקוביץ אינו נותן פתרונים לבעיות החיים. די לו בהצגתן, אין פתרון לעוני המשוע, לקלקלה שבחיים, לקרע שבנפש, אין מנוס מן האופי ומן הגורל — והצער נגרם בלב וחתום על השפתיים — והאדם ממשיך לבוסס בביצתו... לכן סיפורים רבים משלו כאילו נגמרים באמצע. החיים נפתרים על-ידי שחיים אותם בכל צורה צריך לבצר לו מקום של ממש בחיים: הגוי נשאר גוי, היהודי — יהודי, וצריך לחזור — והנפש ברועה — והכותות כלים והולכים („בנכר“).

גם אלה המתפרצים מתוך העוני והמועקה מעלים חרס בידיהם ומחפשים דרך לחזור. זה שנסע לאמריקה, נסתרה דרכו גם שם — והוא חוזר אל העוני חסר-המוצא ואל רוח הדכאון של ביתו („ממרחקים“); והנערה שחרגה ונסעה אל הכרך הגדול ובילתה את שנותיה בעבודת תפירה וגואל לא נמצא לה — גם היא חוזרת אל העיירה הקטנה, אל הבית העני („מלפפונים“); גם הבחורים היהודים שנצטרפו אל הסוציאליזם חוזרים שבורים ורצוצים לבית אבותם, אל העיירה הקטנה ואל אמם הזקנה („וידוי“), או שהם מקיצים והנה הם רואים עצמם ריקים ונעורים מכל אידיאל. לאחר ההתלהבות הראשונה של פעולתם המשותפת עם בחורי הגויים, לאחר ההשתכרות בסיסמאות של גאולת האדם ואחוות העמים — אופפת אותם פתאום הרגשת נכר. האידיאלים היפים אינם עומדים במבחן החיים המבוגרים, כשהאדם צריך לבצר לו מקום של ממש בחיים: הגוי נשאר גוי, היהודי — יהודי, וצריך לחזור — והנפש ברועה — והכותות כלים והולכים („בנכר“).

ברקוביץ הציג לראווה גם את הנלעג שבחיים, את הנלעג הרצוני הזדוני ואת הנלעג הקומי המקל. אנשים מציקים זה לזה, ממררים זה לזה את החיים בגלל חולשות שבנפש, שאינם יכולים להביאן לתודעתם העצמית: אותו קב של רועלב ושל זעף-נפש המביא את האדם לרדת לחיי זולתו ללא מטרה („מלקות“), וגם טרדנים למיניהם ואווילים. אלה באים להטריד אותך בכל דרך של הטדדה ואלה באים לאלפך בינה, להיטיב עמך מתוך אהבה

צמצמת והתהדרות ריקה ומטופשת, והצד השווה שבהם שאין בכוחם להזיק ליתר הגיבורים שבסיפור, ועליך הם משיבים רוח של צחוק ומשובה („פגע רע“). תפיסת החיים של ברקוביץ האמן בסיפוריו המושלמים, המבטאים את מהותו הפנימית — היא רצינית, נסוכה כובד ראש וכובד לב. הסיפורים ההומוריסטיים שלו אינם מבטאים אלא שכבה חיצונית בנפשו. טראגיות כפולה אתה מוצא בסיפוריו: גיבוריו מתלבטים ללא מוצא בשל היותם בני אדם ובשל היותם יהודים. אדם לעמל ולצער נולד, וכל־שכן־יהודי.

ד

כדי להתקרב יותר אל עולמו של המספר, נעמוד על כמה גלגולי נשאים ומטיבים ועל כמה סוגים של גיבורים בסיפוריו. גיבוריו לקוחים מאמצעיתם של החיים ולא משוליהם, הבינוניים והממוצעים ולא הנכבדים ויוצאי הדופן, הקיימים ולא השואפים, ההוים ולא המתהווים. הם הם הגיבורים האפורים של חיי יום־יום. מצד אחד נתן פה לעלובי החיים, לביישנים — ומה מרובים הם בחברה היהודית שבעיירה הקטנה! — לתמימים ולנבוכים וגם לאנשי מר ומצוק, שלבם טרב עליהם, אבל מה יעשו והם מלאי חולשות אנושיות כרימון („בעל שמחה“, „מפסיד“, „פרא אדם“); ומצד שני תיאר באחרים מסיפורי אנשים קשוחים, יובשניים, זועפים תמיד, רוטנים תמיד, מתאכזרים על הזולת אכזריות־חינם (גדליה מ„מלקות“ ואפרים מ„בן־זכר“). גם אלה וגם אלה מצויים בחברה היהודית, ואם תמצא לומר בחברה האנושית. ולא זו בלבד אלא הטוב והרע קרבו בנפש האדם, והנה הטוב מגיח מתוכו והנה הרע מגיח מתוכו, יש שהטוב והרע משמשים בערבוביה, וזה ענינו של המספר הרציני לעמוד על תערובת זו של הטוב והרע בחברת האדם ובנפש האדם. אכן ברקוביץ עושה את הדבר בהתאפקות גברית תוך עמידה צפית טהורה: לשקף ולא להטיף!

תחילה אנו עומדים כמסתכלים ונהגים בהסתכלותנו, אבל במשך הסיפור ועם סופו אנו באים לידי הזדהות עם גיבוריו — אנשים, נערים וילדים — נענים ודווים, מצפים ומייחלים, מתאכזבים, נבעתיים, נבוכים, כובשים את צערם בעומק לבם ומייללים מעוצר יגון ואנחה. אסכי הסיפור כתוב בהתאפקות גברית והרישום — צפוי שקט, אנו מתעוררים פתאום אל ההזדהות, ואנו מצידים עם הגיבורים, רוטטים עמהם ולפרקים גם שמחים עמהם. זכותו של ברקוביץ שנתן ביטוי לא רק לאבות הדבקים בישן והממשיכים באינרציה של חייהם, אלא גם לבנים, לנוער היהודי ולשכבה המתבגרת, בתחילת המאה העשרים. אותם נערים ובחורים שהוצד להם בכתיבה, עזבו את קנם ויצאו אל העולם הגדול, וגם שם לא מצאו מנוחה לנפשם, והם תועים־תיהים ומבקשים להם דרך לשוב — ואינם שבים אלא אם כן פקד אותם האסון; או אותן נערות יהודיות שנשארו בבתיהן והן חיות בעולם הברזי של רומאנים, או אותם צעירים שלא היה להם הכוח בכלל לחיות לפי האידיאות שלהם („מאדיאקה“). לא את הצד הכרוני, האידיאולוגי שבהם תיאר אלא את חייהם הממשיים, את ימיהם הנזולים כטיפות של מים.

ואינה אלוהים את המקרה, שעם ההגירה הגדולה בא גם י. ד. ברקוביץ לאמריקה — וסיפורו נע מחיים לחיים. בבואו לארצות הברית שם עינו לראות את המהגרים היהודים, והם אחיו בני מכורתו, בהסתגלם אל הארץ החדשה. כאן על רקע א־ההתאמה של היהודים שמקורב באו אל הארץ המבהיקה בחידושה — נתעורר ההומוריסט שבו, שהחיים המרים שבגולה דחקו אותו לקצה הנפש, וכתב כמה סיפורים הומוריסטיים. אבל לא כולם מגיעים אל רמתם האמנותית השלימה. מהם אינם אלא פיליטונים בלטרסטיים, המציגים דמויות מנוחכות, כגון „דוקטור לפילוסופיה“ או „כל־בו“, ומהם הומורסקות קלות, כגון, „סטר רע־מול“, אבל כמה מהם סיפורים נאים מוגשמים בהסתכלות אמנותית, כגון „אורה מקחולוב“, „ימות המשיח“.

למעלתו האמנותית המלאה לא הגיע ברקוביץ באמריקה אלא בסיפורו הנפלא „כרת“, עולה ממנו לא רק חורבן עולמה של זקנה שבאה אל בנה באמריקה, והיא בת שבעים שנה.

אלא חורבן העיירה היהודית, שנעקרה משרשה, תועה בדרכים ונצמדת אל נופים לא־לה. הזקנה נידונה למיתת כרת בארץ נכריה: היא זרה למקום החדש, והמקום החדש זר לה. זר לה הבית של בנה וזר לה הרחוב. האנשים הומים ומהמים, רודפים ממוך, מקיפים עצמם במותרות, אבל אין אלהים במקום הזה, ולא נשאר לה אלא לשאת תפילתה „לא אל רחוק ונעלם מעבר לימים. בעיירתה הרחוקה”. בסיפור זה וגם בסיפור „אל הדוד באמריקה” קולות מתגלגלים לתמוסת העיירה, לנדודי יהודים בעולם, לבדידותם של זקנים, לשכולם של הורים וליתמותם של בנים.

ונסיים את מאמרנו זה בסיפורו „האחרון”, שיש בו „אחרוניות” משולשת: הוא האחרון בסיפוריו הקצרים של ברקוביץ, הגיבור שבו הוא האחרון למשפחה גדולה — והוא כעין אקורד אחרון לחיי ישראל בגולה. הסיפור, שהוא כעין אגדה יהודית הכתובה בנוסח ריאליסטי, מספר על זקני העיירה מוראוונקה שהיו מתלחשים, שאם יקום דור עשירי למשפחת רבני מוראוונקה — „כולם רמי־קומה ורחבי־כתפיים וזקופים כאלתנים — — — עזי רוח, קפדנים ושתקנים”, גדולים בתורה וביראת שמים — תבוא תשועת ישראל. אבוי, דור עשירי למשפחת בני מוראוונקה לא קם... ולא עוד אלא שעלה הכורת על יהדות פולין ועל חלק גדול מיהדות רוסיה, על המוניה ועל רבניה, אנשים, נשים וטף.